

İŞE İADE DAVASINDA “MAKUL SÜRE”NİN AŞILMASI

Prof.Dr. Tankut CENTEL*

I. Giriş

Anayasa Mahkemesi'nin 7 Kasım 2013 tarihli ve 2013/772 (başvuru) sayılı kararı¹, uygulamada kısa sürede bitirilmesi öngörülmesine karşın, uza-yıp giden işe iade (feshin geçersizliğinin tespiti) davalarında yeni bir aşama-yı sergilemektedir. Gerçekten, işe davası, iş güvencesi kapsamındaki işçinin biran önce işyerindeki eski işine başlatılması yönünde güvence sağlamak üzere öngörülmüşken; uygulamada söz konusu davaların kısa sürede biti-rilemeyişi, sonuçta işçiye güvence yerine, mağduriyet yaratmaktadır. Nite-kim, İş Kanunu'nun dört aylık bir süreç içinde işçinin işine iade edilmesini öngörmesine karşılık, uygulamada dört ay biryana, ortalama en az bir yıldan önce sonuçlanmadığı görülmektedir.

İşte, Anayasa Mahkemesi'nin anılan başvuru kararı, belirtilen sakın-calı durumun yarattığı sonuçların hafifletilmesi doğrultusunda verilmiş bir örnek karar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, aşağıda ilkin, yasal işe iade sürecinin süre açısından incelenmesi ve daha sonra da, buna ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin makul süreye ilişkin görüşlerinin ele alınmasında yarar görülmektedir.

II. İş Güvencesi Kapsamında Yasal İşe İade Süreci

1. Feshe itiraz prosedürü

İş sözleşmesinin fesih bildiriminde neden gösterilmediği veya gösteri-len neden bir geçerli neden oluşturmadığı takdirde; iş sözleşmesi feshedilmiş işçi, fesih bildiriminin kendisine tebliği tarihinden itibaren geçecek bir ay içinde iş mahkemesinde dava açıp, feshin geçersizliğini ve boşta geçireceği süreye ilişkin (azami dört aylık) ücretini isteyecek veya işverenle anlaşırsa, aynı süre içinde uyuşmazlığı özel hakeme götürebilecektir (İş K. m. 20/1).

* Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi; tcentel@ku.edu.tr.

¹ RG. 5.12.2013, No. 28842.

Feshin geçersizliğinin tespitine ilişkin dava, iki ay içinde bitirilecek ve iş mahkemesince verilen kararın temyizi edildiği takdirde, Yargıtay bir ay içinde kesin olarak karar verecektir (İş K. m. 20/III).

İşe iade davası konusunda yasakoyucu, görüldüğü üzere, toplam dört aylık bir yargısal süreci öngörmekte ve bunun sonucunda, feshin geçersiz olup olmadığının mahkeme kararıyla tespitini düşünmektedir. Yine, aynı düşünceyle yasakoyucu, işçinin boşta geçireceği süreye ilişkin ücret tutarını dört aylık ücretle sınırlamış ve hatta, mutlak surette bunun aksinin kararlaştırılmamasını öngörmüştür (İş K. m. 21/son). Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi de, yasakoyucunun dört aylık bir süreci öngördüğünden bahisle, söz konusu dört aylık ücret sınırlamasını Anayasa'ya uygun bulmuştur².

Diğer yandan, yasakoyucu, söz konusu davanın alt mahkemece seri muhakeme usulüne göre sonuçlandırılmasını ve alt mahkemece verilen kararın temyizi halinde de Yargıtay tarafından kesin olarak karar verilmesini öngörmek suretiyle, direnme kararı sonucunda sürecin uzamasını önlemek istemiştir.

Bütün bu düzenlemelerden çıkarılacak sonuç, işçinin işe iade sürecinde mağdur edilmemesi düşüncesiyle, biran önce feshe ilişkin uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasının, yasakoyucu tarafından istenilmiş olduğudur. Ancak, aradan geçen on yıllık sürenin sonunda, buna ilişkin düzenlemelerin gerçekçi olmadığı ve yargının yapısal eksiklikleri yüzünden, kısa sürede işe iade davalarını sonuçlandıramayacağı anlaşılmış ve yasal iş güvencesine ilişkin beklentilerin, düş kırıklığına uğradığı görülmüştür. Nitekim, başta iş yargıçlarının azlığı ve giderek, işe iadeye ilişkin uyuşmazlıkların sayısal çokluğu olmak üzere iş yargısındaki eksiklikler, Yargıtay özel dairelerinin sayısının artırılmasına rağmen, işe iade davalarının kısa sürede bitirilememesi sonucunu yaratmıştır³.

III. Hak Aramada "Makul Süre"nin Aşılması

1. İşe iade davalarının uzaması karşısında, söz konusu davaların "makul süre"de sonuçlandırılması sorununa çözüm arayışları içine girilmiştir. Bu bağlamda, banka şubesinde çalışan bir işçi; iş sözleşmesinin feshedilmesi üzerine iş mahkemesinde açtığı feshe itiraz davasının, İş K.'nda belirtilen üç aylık süreye rağmen yaklaşık 40 aylık makul olmayan bir sürede tamam-

² Bkz. *AyM.*, 9.10.2005-2003-66/72-RG. 24.11.2007, No. 26710.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *T. Centel*, İş Güvencesi, İstanbul 2012, 213 vd.

landığı iddiasıyla, hak arama özgürlüğü ile çalışma ve sözleşme özgürlüklerinin ortadan kaldırıldığını ileri sürerek, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuş ve ihlalin tespiti ile uğradığı maddi ve manevi zararın tazminine karar verilmesini talep etmiştir.

Gerçekten, iş mahkemesi nezdinde açılan feshin geçersizliğinin tespiti (işe iade) davasında iş mahkemesi, ilk 4,5 ayda 5 duruşma olmak üzere toplam 12 duruşmanın ardından, 17,5 aylık yargılama sonunda karar vermiştir. Bu bağlamda, bilirkişi raporu alınması için talimatın yazılması, davanın iki ayını almış; bilirkişi kurulundan bankacı bilirkişiye ulaşılmaması üzerine yeniden bilirkişi atanmış ve bu süreç, yaklaşık 4,5 ayı bulmuştur. Taraflar, üçer tanık dinletmiş; ancak, bu arada bilirkişi incelemesi sürdüğü için, belirtilen durum uzamaya etkili olmamıştır.

Alt mahkemece verilen kararın temyiz edilmesi üzerine dava dosyası, önce Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'ne gelmiş ve söz konusu daire, dava dosyasını Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'ne göndermiştir. Bunun üzerine, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi de, Yargıtay 22. Hukuk Dairesi'ne yollamıştır. Dava dosyasının Yargıtay özel daireleri arasında gidip gelmesi, yani bir binada bir masadan diğer Masaya dosyanın gitmesi, toplam 16,5 ay sürmüştür. Ayrıca, Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, dosyanın tamamlattırılması için alt mahkemeye başvurmuş ve bu da, iki aylık bir süreyi gerektirmiştir.

Bunun üzerine, Anayasa Mahkemesi; daha önce belirtilen kararında, "*.. İş ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıkların özellikle de işe iade talebini içeren feshe itiraz davalarının niteliği, başvuru açısından taşıdığı değer ve başvuruçunun davadaki menfaati dikkate alındığında, 3 yıl 5 ay gibi bir sürenin makul olmadığı aşikaardır ..*" anlatımına yer vermek suretiyle, Anayasa'nın 36 ncı maddesiyle güvence altına alınmış bulunan "*makul sürede yargılanma hakkı*"nın somut olayda ihlal edildiğini kabul etmiştir.

2. Anılan başvuru kararıyla Anayasa Mahkemesi, makul sürenin aşıp aşılmadığı konusunda, değişik ölçütlerin uygulanması esasını benimsemektedir. Bunlara salt iş hukuku açısından bakılacak olduğunda; Anayasa Mahkemesi'ne göre, yasada öngörülen süreyi aşan her yargılamanın süresinin makul olmadığı ve adil yargılanma hakkının ihlal ettiği söylenemeyecektir. Nitekim, yapılması gereken duruşmalar ve duruşma aralıkları, bilirkişi raporlarının beklenmesi, tanıkların dinlenmesi ve tebligat işlemleri gözönünde bulundurularak, düzenleyici nitelikteki yasal sürelerin aşılması hukuken mümkün olabilecektir.

Bu konuda, Anayasa Mahkemesi; makul süre incelemesi sırasında, "işe iade davasının başvuru için taşıdığı değer ve başvuru için kişisel yararı göz önünde bulundurularak yargılama sürecindeki gecikmelerin her biri belirlenerek gecikmeye neden olan unsurlar ve bunların gecikmedeki etkisinin tespiti ve bahsedilen makul süre kriterlerinin toplam etkisinin değerlendirilmesi"ni gerekli görmektedir. Nitekim, söz konusu kararda tanık dinlenilmesi, bilirkişi incelemesi yaptırılması ve başvuru vekilinin bazı duruşmalara katılmamış olması, yargılama süresinin uzaması açısından belirleyici nitelikte görülmemektedir.

Buna karşılık, dava dosyasının Yargıtay daireleri arasında gidip gelmesi sonucunda geçen 16,5 aylık süre ile dava dosyasındaki eksikliğin tamamlanması için geçen iki aylık süre, makul olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü, Anayasa Mahkemesi'ne göre, "uyuşmazlıkları hızlı ve hakkaniyete uygun bir biçimde karara bağlayacak yargı sistemi kurmak isteyen devletin iyi bir iş bölümü ve etkin bir organizasyon kurma konusunda gerekli tedbirleri alması", Devletin asli görevleri arasında bulunmaktadır.

4. Yasakoyucu tarafından dört aylık süreç içinde tamamlanması düşünülen sürecin toplam 3 yıl 5 ay gibi bir sürede tüketilmiş olması, başlıbaşına "makul süre" niteliğiyle bağdaşmamaktadır. Ancak, dikkati çeken nokta, bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uygulaması doğrultusunda, başvuranın davasının "makul sürede tamamlanıp tamamlanmadığını" saptamak amacıyla yargılama süresinin bütünü ele almaktadır.

Bu anlamda, uyuşmazlık konusu olayın özel bir karmaşıklık gösterip göstermediği, mahkemeler bakımından kaç derecenin söz konusu olduğu ve davanın esası incelenirken tanık anlatımları ile bilirkişi raporlarının yer aldığı bir yargılama sürecinin izlenip izlenmediği gibi hususlara dikkat edilmekte; her bir aşama bakımından, zamanında hareket edilip edilmediği değerlendirilmektedir. Buna göre, toplam sürenin görece uzun oluşu, doğrudan bir anlam taşımamaktadır.

5. İşe iade davalarının kısa sürede sonuçlandırılması konusunda, Anayasa Mahkemesi'nin bazı konuları olağan karşıladığı görülmektedir. Nitekim, Yargıtay'ın kesin olarak karar verecek olmasına karşın dava dosyasını alt mahkemeye tamamlattırması uygulaması, Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükteki hukuka uygun usul olarak görülmekte ve bu durumun, işe iade davasını uzatıp uzatmadığı noktası üzerinde durulmamaktadır.

Esasında sorunun kaynağı; yasa koyucunun geçmişte dört aylık bir itiraz süreci öngörmek suretiyle, işe iade davalarının böylesine kısa bir zamanda sonuçlanacağı umudunu yaratmış olmasında yatmaktadır. Oysa, bunun böyle olmadığı ve de mevcut yapı içinde olmayacağı, baştan beri bilinen ve söylenen⁴ bir konuydu. Nitekim, iş yargısının hantal yapısı ve mevcut iş yükü, işe iade davalarının yükünü kaldıracak nitelikte görünmemektedir. Bunun gibi, feshe itiraz sürecinin dört ayda sonuçlandırılacağı varsayımıyla yasa koyucunun, boşta geçirilecek süreye ilişkin ücreti dört aylık ücret tutarıyla sınırlamış bulunması da, uygulamada işçiye güvence yerine mağduriyet yaratmaktadır.

Mevcut sistem içinde idari ajana ancak kasdının varlığı halinde rücu mümkün olduğundan, mahkemeler de kendilerini zaman baskısı altında hissetmeksizin karar verme sürecini zamana yayabilmektedir. Esasen, Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararı, işe iade davalarında mahkemeler için öngörülmuş yasal süreleri idari (düzenleyici) nitelikte saymak ve gerektiğinde tanık veya bilirkişinin de dinlenmesi gerektiğini doğal karşılamak suretiyle, bu tür davaların dört ayda bitirilemeyeceğini zımnen kabul etmiş durumdadır. Ayrıca, makul süre açısından yargılama süresinin bütünü ele alınacak olduğundan, mahkemeler daha geniş bir sürede karar verme olanağına kavuşmaktadır. Bu durumun ise, işe iade davasının özüne karşı tehlike oluşturabileceği açıktır.

Sonsöz

Bireysel başvuru hakkının tanınmasının, özgürlüğü kısıtlayıcı siyasi davalar kadar, günlük işçilik haklarının takibine ilişkin davalar bakımından da hayati önem taşıdığı ortaya çıkmış bulunuyor. Nitekim, makul süre içinde işçilik haklarının takibi olanağının sağlanmasının yanısıra, bunların hayata geçirilmesi anlamını taşıyan davaların da makul sürede sonuçlandırılması da, sosyal hukuk devletinin gerekleri arasında yer almaktadır.

Bu anlamda, yukarıda inceleme konusu yapılan Anayasa Mahkemesi kararı, önemli bir gelişmeyi içermektedir. Söz konusu kararın, tek bir kararla sınırlı kalmayacağı da, şimdiden söylenebilir. Çünkü, şimdiye kadar açılan işe iade davalarının, uygulamada uzamasının önüne geçilebilmiş değildir. Buna göre, bireysel başvuru olanağından, işe iade davalarının makul sürede

⁴ Bkz. **T. Centel**, "İş Güvencesinin Yasalarla Sağlanmasının Ekonomik ve Sosyal Etkileri", İş Hukuku Dergisi III, 2 (Nisan-Haziran 1993), 202 ve 204.

bitirilememiş olmasının yaratacağı mağduriyeti belli ölçüde de olsa hafifletmesinin beklendiğini söylemek, yanlış olmasa gerektir.

Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin, işe iade davaları için yargı sürecinin süresini idari (düzenleyici) süre niteliğinde görmesi, üçer tanık dinletilmesini ve bilirkişi incelemesine gidilmesini işe iadeye ilişkin yargılama süreci bakımından olağan ve hatta belki de gerekli bulması ve de Yargıtay'ın kesin karar vermesi gerekirken alt mahkemeye dava dosyasını tamamlattırmaya kalkmasına ses çıkarmaması, önümüzdeki süreçte her işe iade davası uzayan işçinin Anayasa Mahkemesi'nden kendi lehine bir karar çıkartamayacağını görmeye yetmektedir.